

Lamija Tanović*

O visokom obrazovanju u BiH

Sadržaj

1. Uvod

1.1. Općenito o obrazovanju u BiH

2. Stanje u obrazovanju u BiH – visoko obrazovanje

2.1. Vremenska neusklađenost koraka reforme

2.2. BiH visoko obrazovanje – siromašno obrazovanje

2.3. Privatizacija visokog obrazovanja

2.4. Visoko obrazovanje i nauka

2.5. Nepovoljna administrativna organizacija istraživačko-naučnog sektora u BiH

3. Zaključak

1. Uvod

1.1. Općenito o obrazovanju u Bosni i Hercegovini

Obrazovanje u Bosni i Hercegovini je u posljednjih 20 godina bilo „zanemarena“ oblast. To je period rata 92-95. i period poslijeratnog tumanaranja i zaostajanja koje i danas traje. Naime, u cijelom ovom razdoblju obrazovanje nije bilo prioritetna oblast niti za domaće vlasti, niti za međunarodnu zajednicu. Razloga za to ima više. Rat u našoj zemlji 92-95. je poremetio sve oblasti života, uključujući i obrazovanje. Rat je razorio zemlju – mnoge škole i fakulteti su onesposobljeni, mnogo ljudi je ubijeno, više od 30% stanovništva je otjerano u progonstvo. Oporavak zemlje nakon rata je išao veoma sporo. Prioritet je bila fizička rekonstrukcija zemlje, popravci cesta, mostova, kuća, deminiranje, povratak izbjeglica itd.

Po formalnom okončanju rata, on je u stvarnom životu nastavljen, između ostalog, i u sektoru obrazovanja. Naime, podjela zemlje, osvajanje teritorija, etničko čišćenje koje se nije moglo postići oružjem, nastavljeno je nakon zaključenja mira. Istina, uz mostove, ceste, kuće, popravljene su i mnoge škole, ali gotovo ništa u tim prvim godinama nije učinjeno da se

* Autorica je profesorica na Prirodnomatematickom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i članica Upravnog odbora Agencije za razvoj visokog obrazovanja i obezbjeđenje kvalitete BiH.

sadržajno utječe na obrazovanje. Naprotiv, kroz rat i neposredno nakon rata kao pratilja nastojanja da se zemlja podijeli po etničkoj osnovi, cijepao se i obrazovni sistem.

A šta je Dejton učinio obrazovanju? Dejton je stvorio institucionalno strahovito komplikovanu strukturu sektora obrazovanja. Neobična struktura naše države, koja je stvorena Dejtonskim mirovnim sporazumom¹, posebno je u negativnom smislu doprinijela uspostavljanju i jačanju aparthejda (segregacije) u našim školama. Naime, prema dejtonskom ustavu BiH nema ministarstvo obrazovanja na državnom nivou – obrazovanje je stavljeno u nadležnost entiteta, odnosno, kantona za Federaciju BiH.

Član III Ustava BiH (Aneks 4 Dejtonskog Sporazuma)² daje sve nadležnosti entitetima (Republika Srpska - RS i Federacija Bosne i Hercegovine - F BiH), dok Odjeljak III, Član 4(b) Ustava Federacije³ daje kantonima odgovornost „*da izgrade obrazovne politike, uključujući i odluke koje se tiču i normativnog regulisanja u obrazovanju*“. Tako je obrazovanje sasvim decentralizovano u Federaciji i totalno centralizovano u RS. U takvoj strukturi veoma je teško koncipirati reforme obrazovanja i veoma je skupo finansirati komplikovani obrazovni sistem.

Zbog ovakve neobične organizacije zemlje, obrazovanjem u BiH se bavi 14 ministarstava: 2 entitetska, 10 kantonalnih, posebna uprava za obrazovanje u Distriktu Brčko i na državnom nivou Ministarstvo civilnih poslova koje ima neku nejasno definisanu ulogu koordinacije. Dakle, Dejton je stvorio haotično stanje u obrazovanju. „*Od samog početka Dejtonski Ustav je stvorio decentralizovani, asimetrični i defektni sistem upravljanja u obrazovanju koji je totalno zanemario jedinstvo obrazovne politike, zajedničke ciljeve u obrazovanju, zajedničke vrijednosti, pozitivna i patriotska osjećanja za zemlju i domovinu*“.⁴

Visok nivo fragmentacije obrazovanja čini koordinaciju na državnom nivou gotovo nemogućom. Pored toga, post-dejtonska fragmentacija obrazovnog sistema u BiH ima značajne implikacije na cijenu obrazovanja. Institucionalno kompleksna struktura i politički nasilno razdvajanje u obrazovanju doveli su do neefikasnog trošenja i nepotrebnih multipliciranja. Sve to je dovelo do toga da se na obrazovanje troši ogroman procenat bruto nacionalnog dohotka (6%)⁵. Fragmentirana priroda obrazovnog sistema je takođe odgovorna za nedostatak baze podataka i zvanične statistike na državnom nivou⁶.

2. Stanje u obrazovanju BiH – visoko obrazovanje

2.1. Vremenska neusklađenost koraka reforme

U izvještaju Freedom House-a za 2012. se utvrđuje da „*visoko obrazovanje u BiH pati od problema korupcije, zastarjelih obrazovanih programa, nedostatka reformske aktivnosti predviđene bolonjskim procesom koji bi BiH uveo u evropski prostor visokog obrazovanja koji*

¹ The Dayton Peace Accords, <http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/bosagree.html>, <http://www1.umn.edu/-humanrts/icty/dayton/daytonaccord.html>.

² Annex 4: Constitution of Bosnia and Herzegovina, <http://www1.umn.edu/humanrts/icty/dayton/daytonannex4.html>.

³ Ustav Federacije BiH, http://drzavni-ispit.foto55.com/dokumenti/ustav_fbih.html.

⁴ A. Pašalić-Kreso, The war and post-war impact on the educational system of Bosnia and Herzegovina, *International Review of Education*, New York 2008, ss. 353-374.

⁵ Strategija razvoja nauke u BiH 2010-2015, <http://www.mcp.gov.ba/vijesti/default.aspx?id=1204&langTag=bs-BA>.

⁶ C. Magill, *Education and Fragility in Bosnia and Herzegovina*, Paris 2010, s. 30.

*ima visoke standarde u obrazovanju i akademsku razmjenu evropskih studenata i profesora. Visoko obrazovanje u BiH još uvijek treba integraciju, depolitizaciju i reformu.*⁷

U procesu reforme visokog obrazovanja u BiH je u vremenskoj perspektivi došlo do neusklađenosti više važnih koraka. To je dovelo do neke vrste zbrke koju tačnije nazivamo haosom. To se prije svega odnosi na zakonsku regulativu koja je na raznim nivoima urađena sa zakašnjenjem. To je najlakše pratiti na sljedećoj tabeli:

Pristupili bolonjskoj reformi formalno kao država	U septembru 2003.	Zakašnjenje 4 godine jer reforma ide od 1999.
Usvojili Okvirni zakon o visokom obrazovanju ⁸	U novembru 2007.	Zakašnjenje 4 godine jer je trebao već u vrijeme pristupanja Bolonji
Usaglašavanje entitetskih i kantonalnih zakona sa Okvirnim trebalo biti završeno do maja 2008.	Trajalo do 29. januara 2013. kada je SBK kanton kao posljednji usvojio svoj zakon.	Zakašnjenje 4,5 godine
Početak primjene bolonjske reforme na univerzitetima je trebao uslijediti u roku od 1 godine od usaglašavanja svih zakona, dakle u maju 2009.	Svi univerziteti počeli primjenu znatno ranije, većina već 2005/06 školske godine.	4 godine ranije nego što su postojali zakonski uslovi za to

Prema odredbama Okvirnog zakona nadležne obrazovne vlasti su svoje zakone o visokom obrazovanju trebale usaglasiti u roku od šest mjeseci od dana njegovog stupanja na snagu (dakle do maja 2008). Visokoškolske ustanove su trebale početi s prilagođavanjem studija po ovom zakonu danom stupanja na snagu (većina ih je počela ranije ne čekajući zakone), a ustrojavanje završiti i organizaciju studija početi provoditi prema odredbama ovog zakona u roku od godinu dana (dakle u maju 2009). Usaglašavanje kantonalnih i entitetskih zakona je trajalo duže i proces je kompletno formalno završen 29. januara 2013. godine kada je donesen Zakon o visokom obrazovanju Srednjobosanskog kantona⁹. Riječ je o kantonu koji danas ima šest privatnih visokoškolskih ustanova osnovanih u periodu kada SBK kanton nije imao svoj zakon. Sada svi kantoni konačno imaju zakone o visokom obrazovanju. Dakle, tek nakon šest godina od donošenja Okvirnog zakona o visokom obrazovanju, može se kazati da je BiH formalno uspostavila pravni okvir za visoko obrazovanje na cijeloj teritoriji. Uvođenje bolonjske reforme se mora pozdraviti, no ona je započela bez odgovarajućih uslova: bez legislative, bez dodatnog finansiranja i kadrova i bez znanja o tome šta ta reforma podrazumijeva i šta zahtijeva. Svaki

⁷ Freedom House, Izvještaj za BiH u 2012, <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/2012/bosnia-and-herzegovina>.

⁸ Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Sl. gl. BiH 59/07.

⁹ Zakon o visokom obrazovanju Srednjobosanskog kantona, <http://hea.gov.ba/Dokumenti/Zakoni-propisi/?id=4035>.

univerzitet je reformu provodio na svoj način i umjesto da se usaglase i harmonizuju svoje aktivnosti i korake u reformi, učvršćivali su fragmentiranje visokog obrazovanja u BiH.

Univerziteti su počeli reformu prije države, a bolonjska reforma je ipak državni projekat i država je potpisala i Bolonjsku deklaraciju¹⁰ i Lisabonsku konvenciju¹¹. To, dalje, znači da je ova, po sebi značajna reforma, započeta bez potrebnih finansija, bez odgovarajuće legislative (bez zakona o visokom obrazovanju) i bez adekvatne komunikacije među našim univerzitetima, ali i sa ostalim evropskim univerzitetima. Zato nije čudno da je na prvoj ocjeni uspješnosti realizovanja reforme, koju je napravila stručna komisija Bolonjske grupe (Bologna Follow Up Group – BFUG) 2005. godine, Bosna i Hercegovina bila na posljednjem mjestu na spisku od tadašnjih 40 zemalja učesnica u bolonjskoj reformi.¹²

2.2. BiH visoko obrazovanje – siromašno obrazovanje

BiH ima 8 javnih univerziteta na kojima studira ukupno oko 100 hiljada studenata. U posljednjih nekoliko godina pojavljuju se i privatni fakulteti, ali mahom u oblasti menadžmenta i nekih drugih društvenih disciplina. Intenzivno otvaranje privatnih univerziteta i fakulteta značajno je uvećalo broj mladih sa univerzitetskim diplomama. Tako je 2010. godine, na univerzitetima u BiH diplomiralo je 18.177 studenata, a 2003. godine, dakle sedam godina prije, taj broj je bio samo 6.039, tj. tri puta manji¹³.

Ipak, još uvijek veoma mali procenat generacije koja završi srednju školu, tj. koja je dorasla do univerziteta (njih svega 13-15%) upisuje se na univerzitet. Evropski prosjek u tom smislu je nešto preko 50%, a američki čak preko 80%.¹⁴

Jedna od glavnih karakteristika našeg visokog obrazovanja jeste siromaštvo. Naše visoko obrazovanje je naprosto siromašno i zato nedovoljno kvalitetno. Kada se uzmu iznosi koji se troše po jednom studentu tokom jedne godine na našim univerzitetima, onda su oni u prosjeku deset i više puta manji od koštanja jednog studenta po godini na univerzitetima u Evropi. Poređenje sa SAD-om daje još drastičnije za nas nepovoljne odnose.

Globalizaciju ekonomije u svijetu, te stvaranje zajedničkog tržišta rada u Evropi i svijetu, prati i globalizacija sektora obrazovanja koja ima zadatak da u Evropi stvori stručnjake približnih sposobnosti i kvaliteta. Zato se kroz tzv. Bolonja-proces vrši harmonizacija visokog obrazovanja, tj. stvara se „Evropski prostor visokog obrazovanja“ koji će na svim mjestima u Evropi, na svim evropskim univerzitetima stvarati stručnjake približnog kvaliteta.

Zato je visoko obrazovanje svuda u svijetu praćeno intenzivnim procesom saradnje, mobilnosti nastavnika i studenata što ga vodi u internacionalizaciju. Drugim riječima, bolonjski proces insistira na pokretljivosti studenata i akademskog osoblja. Zbog slabosti u ovoj aktivnosti kod

¹⁰ Bolonjska Deklaracija, <http://unsa.ba/s/images/stories/pdf/bolonja/Bolonjska%20deklaracija.pdf>.

¹¹ Lisabonska Konvencija, <http://www.cip.gov.ba/images/stories/CONVENTIONN.bos.pdf>.

¹² L. Tanović, *Reforma visokog obrazovanja u BiH – Bolonjski proces*, Prilozi za pedagoško-andragošku praksu na univerzitetu, Sarajevo 2005, ss. (11 i dalje) 16. i 17.

¹³ Agencija za statistiku BiH, Statistika obrazovanja, 31. 05. 2012, [http://www.bhas.ba/saopstenja/2012/-EDU_2011_001_01-bh.pdf](http://www.bhas.ba/saopštenja/2012/-EDU_2011_001_01-bh.pdf).

¹⁴ J. Figel, EU komesar za obrazovanje, sport, kulturu i trening, EUA Convention „Strong Universities for Europe“, Glasgow, 31 March 2005, Speech/05/193.

nas, neki od osnovnih ciljeva bolonjske reforme se ne ispunjavaju. Jedan od njih je da naši studenti i akademsko osoblje ravnopravno sa drugim evropskim studentima i profesorima učestvuju u mobilnosti. Međutim, i u ovoj oblasti statistike su veoma negativne. Recimo, samo je oko 400 studenata iz BiH bilo uključeno u procese međunarodne razmjene. Po ciljevima u visokom obrazovanju koje je i BiH preuzela, taj postotak bi trebao biti oko 20% od ukupnog broja studenata. Znači, ovdje bi trebalo da nekih 20 do 25 hiljada studenata iz BiH bude u procesima međunarodne razmjene¹⁵. Taj procenat je još porazniji za naše akademsko osoblje.

Generalno se može reći da je visoko obrazovanje kod nas podijeljeno po nacionalnim atarima, svedeno na lokalnu mjeru, beskrajno osiromašeno i još uvijek daleko od tzv. „Evropskog prostora visokog obrazovanja“.

2.3. Privatizacija visokog obrazovanja

Jedan iz niza problema kod nas, koji se u posljednje vrijeme intenzivno spominje, je proizvodnja velikog broja diploma i veliki porast nezaposlenih mladih sa diplomama. U BiH ima 45 visokoškolskih ustanova koje imaju dozvole za rad i pravno funkcionišu. Od toga 21 u RS-u i 21 u Federaciji, 2 odnosno 3 visokoškolske ustanove u Brčko Distriktu. Od tih 45 visokoškolskih ustanova 25 su univerziteti (ili bar sebe tako zovu), 20 su visoke škole. Na tim visokoškolskim ustanovama ima 1.200 studijskih programa u koje je upisano 119.292 studenata i to približno 80% na javnim visokoškolskim ustanovama, a 20% na privatnim. Diplomiralo u prošloj godini 17.822, kao što je već pomenuto, 2.016 magistriralo i steklo specijalizaciju, a proizvedeno je i 186 doktora nauka¹⁶. Od tih 45 VŠU samo je 10 javnih visokoškolskih ustanova i to 8 univerziteta i 2 visoke škole – sve ostalo je privatno. Otkuda toliko privatnih visokoškolskih ustanova u tako kratkom vremenu? Nedavno je na javnoj raspravi o problemima u visokom obrazovanju s posebnim naglaskom na proces akreditacije, koja je održana u državnom parlamentu 22. maja 2013. iznesen podatak da su „3 od 7 visokih činovnika vlasti vlasnici ili suvlasnici privatnih univerziteta“. Takođe je rečeno da je „ta politička podrška glavni razlog pojave tolikog broja privatnih VŠO od kojih mnoge ne mogu ispuniti uslove koji se traže u procesu akreditacije.“

Ove probleme je najavilo intenzivno otvaranje privatnih univerziteta i fakulteta u posljednjih 6-7 godina, čak i tamo gdje još nisu bili usvojeni zakoni o visokom obrazovanju (SBK je tek u januaru 2013. godine usvojio Zakon o visokom obrazovanju, a prije toga je tamo otvoreno šest privatnih visokoškolskih organizacija). Dakle, došlo je do *nekontrolisane privatizacije visokog obrazovanja*. Kako nisu postojali mehanizmi da se ovaj proces usmjerava i kontroliše, stvorena su velika očekivanja od procesa akreditacije i u akademskoj zajednici i u državnoj administraciji na raznim nivoima. Očekuje se da će proces akreditacije privoliti visokoškolske organizacije, pogotovo one koje su stvorene užurbano i većinom zbog profita, da ozbiljno porade na uslovima potrebnim za kvalitetan proces obrazovanja. Veoma je važno uočiti da je akreditacija *afirmativan*

¹⁵ B. Ćurković, Visoko obrazovanje u BiH i EHEA – Pristup međunarodnim organizacijama i fondovima EU, [Radionica Visoko obrazovanje u BiH i EHEA – pristup međunarodnim organizacijama i programima EU, prezentacija u Banjaluci 20. 03. 2013. godine. http://www.heg.gov.ba/Aktivnosti/konferencije/visoko_obraz_bih-Archive.aspx?template_id=52&pageIndex=1.](http://www.heg.gov.ba/Aktivnosti/konferencije/visoko_obraz_bih-Archive.aspx?template_id=52&pageIndex=1)

¹⁶ Statistika obrazovanja, saopćenje 1/11 – Agencija za statistiku BiH [http://www.bhas.ba/saopstenja/2012/EDU - 2011_001_01-bh.pdf.](http://www.bhas.ba/saopstenja/2012/EDU - 2011_001_01-bh.pdf)

proces, da njen cilj nije zatvaranje visokoškolskih organizacija koje nisu postigle kvalitet koji se zahtijeva u bolonjskoj reformi. Naprotiv, cilj akreditacije jeste pomoći visokoškolskim organizacijama i motivisati ih da kvalitet obrazovanja dovedu na nivo koji se očekuje i koji je propisan u procesu osiguranja kvaliteta u bolonjskoj reformi.

Na žalost, proces akreditacije u BiH teče veoma sporo. Procedure za akreditaciju, zahvaljujući komplikovanoj dejtonskoj strukturi BiH, su takođe komplikovane i bez obzira što je, prema odredbama Okvirnog zakona o visokom obrazovanju (članovi 47, 48 i 49) osnovana Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta na nivou države, ipak nije došlo do ubrzanja ovog procesa. Agencija je, istina, uradila svoj dio posla, donijela pravilnike i norme koji su prema Okvirnom zakonu njena nadležnost, ali drugi učesnici u toj aktivnosti nisu izišli u susret svojim obavezama (kantonalna ministarstva za obrazovanje, prije svega - mnogi i ne znaju kako da ga urade). Zato se proces akreditacije vuče nedopustivo dugo.

Prema tome, u posljednjih 10 godina u sektoru visokog obrazovanja u BiH napravljen je niz grešaka. Njih je djelimično mogla popraviti akreditacija. No, uslov je da se provede blagovremeno i kvalitetno.

S obzirom da BiH nema državno ministarstvo za obrazovanje, s obzirom na to da proces reforme obrazovanja nije vođen sa jednoga mjesta iz jednoga ministarstva, praktično su reformu provodili univerziteti sami svaki na svoj način što je opet kao rezultat dalo totalno rascjepkan i neharmoniziran B-H prostor visokog obrazovanja. Jasno je onda da ovaj naš prostor, ovako heterogen, ne može biti dio evropskog prostora visokog obrazovanja zbog kojeg je i organizovana bolonjska reforma. Cijeli proces je u BiH morao biti koordiniran. Na prvom mjestu se može pomisliti na Ministarstvo civilnih poslova budući da je nadležno ne samo za koordinaciju, nego *za vođenje politike i usmjeravanje razvoja u visokom obrazovanju*.¹⁷ Ministarstvo civilnih poslova BiH očigledno nije uradilo i ne radi svoj posao.

2.4. Visoko obrazovanje i nauka

Znanje je osnova progressa jednog društva, njegove ekonomije, njegove etike i njegovog osjećanja za samoodržanje. Svaka nacionalna ekonomija i njen dugoročni razvoj zavise, prije svega, od kvaliteta njenih ljudskih resursa. Korištenje tih resursa, te ulaganje u njihov razvoj i usavršavanje primarni su faktori razvoja. Od parametara koji karakterišu ljudske resurse jednog preduzeća, jednog proizvodnog ciklusa ili jedne zemlje u cjelini (tj. njene ekonomije) najvažniji je onaj koji obezbjeđuje kvalifikaciju. I tu čarobna riječ *znanje*, odnosno adekvatno *obrazovanje*, pokazuju svoj praktičan značaj. BiH je specifična zemlja po mnogo čemu pa i po tretmanu naučnog i istraživačkog rada.

Ma koliko statistike u BiH bile nepouzidane, ipak se može ustanoviti da je istraživački sektor u BiH mnogo više zanemaren od obrazovnog po svakoj osnovi. Prije svega tu dolazi finansiranje; dok se za obrazovanje u BiH izdvaja 6% bruto društvenog proizvoda (BDP) (tačnije: u prosjeku se, od bruto domaćeg proizvoda (BDP), za obrazovanje izdvaja u Federaciji BiH oko 6% BDP-a, u Republici Srpskoj oko 4% BDP-a, a u Brčko Distriktu oko 11,2% budžeta Distrikta), za

¹⁷ Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Sl. gl. BiH 59/07, čl. 42.

istraživanja i nauku taj procenat je ispod 0,1% (u 2004. godini je bio čak ispod 0,05%)¹⁸. Prije rata, stopa izdvajanja za nauku u Bosni i Hercegovini je iznosila 1,5% od BDP.

Sve razmjere oskudnog finansiranja ove djelatnosti se mogu sagledati tek kada se uporedimo sa drugim zemljama i kada izdvajanje za ovaj sektor svedemo na neto iznos po stanovniku. Tako prosjek EU izdvajanja za RTD sektor (Research Technologies Development) iznosi danas oko 2% BDP sa ambicijom da se taj procenat podigne na 3%. On je u SAD 2,62 %, a u Japanu 3,20%. Kada se to svede na izdvajanje po stanovniku, slika je još poraznija: za EU prosjek to je 427 € (mada je i tu raspon ogroman, Finska 1094 €, Slovenija 242 €, a Bugarska samo 16 €), a za BiH samo 3,1€ po stanovniku¹⁹.

Istraživačka infrastruktura je velikim dijelom razorena ratnim razaranjem, a ono što je preostalo je zastarjelo i skoro neupotrebljivo. 70% najkvalitetnijih kadrova sa univerziteta i istraživačkih instituta su napustili zemlju, tokom rata (92-95) ili u poslijeratnom periodu. Mladih istraživača nema jer nemaju uslove za rad. Odliv mozgova („Brain-drain“) je naročito teško oštetio naučno-istraživački sektor²⁰.

Kada se uz ovo oskudno finansiranje istraživačkog sektora uzme u obzir naša bijedna istraživačka infrastruktura, nepostojanje fondova za nauku, nepovoljan trend odlaska najboljih kadrova, nedovoljno ulaganje u biblioteke i u elektronske baze podataka, otvara se pitanje, kako uopšte na našim univerzitetima možemo proizvoditi magistre i doktore nauka (već u 2011/12 školskoj godini imali smo 186 proizvedena doktora i 2016 magistara²¹).

2.5. Nepovoljna administrativna organizacija istraživačko-naučnog sektora u BiH

Specifična ustavna organizacija BiH uvedena Aneksom 4. Dejtonskog sporazuma, ima značajan utjecaj na neefikasno organizovanje naučnog sektora. Nepostojanje državnog ministarstva za nauku, tehnologiju i razvoj sigurno je jedan od bitnih razloga što u ovoj oblasti tako mnogo zaostajemo. Ovaj nedostatak nemoguće je nadoknaditi entitetskim ministarstvima za nauku (u Federaciji BiH je to Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, a u RS Ministarstvo nauke i tehnologije), odnosno kantonalnim ministarstvima. Naprotiv, upravo je ova administrativna rascijepjenost uzrok još veće zbrke u administriranju ovog važnog sektora.

Osnovni ekonomski i tehnološki indikatori u BiH su već sami po sebi nepovoljna podloga za razvoj nauke i istraživanja. U godinama poslije rata veliki broj istraživačkih jedinica u našoj zemlji je prestao da postoji (podsjetimo samo na istraživačke institute Energoinvesta, Unisa kao i na brojne institute na fakultetima, kojih više nema). Oni koji su pak uspjeli da prežive morali su se preorijentirati i transformirati u rutinske servise.

¹⁸ Strategija razvoja nauke u BiH 2010-2015, <http://www.mcp.gov.ba/vijesti/default.aspx?id=1204&langTag=bs-BA>.

¹⁹ Strategija naučno tehnološkog razvoja BiH ANU BiH, <http://www.anubih.ba/strategija/Strategija.pdf>.

²⁰ S. Nikolić, B. Mraović i E. Čosić, *The Scientific Diaspora as the Brain Gain Option: Exploring the Case of Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo 2010, s. 5,

<http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Istrazivanja/default.aspx?id=1812&langTag=bs-BA>.

²¹ Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH sa planom implementacije, 2008-2015, Sl. gl. BiH 63/08, http://www.bhas.ba/saopstenja/2012/EDU_2011_001_01-bh.pdf.

Sve ovo po nauku u BiH ima vrlo bolne posljedice. Jedna od njih je i da su Univerziteti počeli da liče na srednje škole - na njima nema sistemski organizovanog naučno-istraživačkog rada.

Postoje i drugi negativni efekti :

- Kvalitet univerzitetske diplome je u situaciji veoma osiromašenog nivoa praktičnog treninga na studiju, upitan.
- Diplomirani studenti teško da mogu imati kvalitet koji bi ih uspostavio kao generaciju koja će ovu zemlju voditi u pravcu ekonomskog oporavka.
- Najtalentiraniji studenti više nisu zainteresirani za univerzitetsku karijeru. Umjesto toga, oni žele da napuste zemlju. Zato je BiH obilježena snažnim procesom „odliva mozgova“ („Brain-drain“) – odlazak sposobnih istraživača koji je u posljednjih 10 godina dostigao zabrinjavajuću cifru od preko 70%²².
- Nedostatak mladih istraživača.
- Nepostojanje vlastitih istraživačkih rezultata iz vlastitih naučnih institucija.
- Slaba mogućnost za međunarodnu saradnju tako da se sa sigurnošću može reći da je BiH u naučno-istraživačkom i razvojno-tehnološkom pogledu najizolovanija zemlja od svih zemalja u tranziciji.

Ekonomski razvoj EU, kojem težimo, se zasniva na devizi „Ekonomija bazirana na znanju“ – to je osnova na kojoj se gradi Evropski istraživački prostor²³. Ako je glavni pravac spoljne politike BiH uključenje u Evropsku Uniju, onda je zaista krajnje vrijeme da se u našoj zemlji hitno počnemo baviti organizovanjem istraživačko-tehnološko-razvojnog²⁴ (RTD) sektora na način koji će omogućiti približavanje EU i u ovoj oblasti.

3. Zaključak

U proteklih deset godina, od pristupanja bolonjskom procesu septembra 2003. godine, u BiH se gradio vrlo specifičan i po mnogo čemu heterogen „B-H prostor visokog obrazovanja“. Gradio se u teškim uslovima u kojima je nedostajalo pet ključnih elemenata potrebnih za njegovo pravilno profiliranje. To su: 1) odgovarajuća legislativa; 2) dodatna sredstva; 3) dodatni kadrovi; 4) znanje o tome šta se gradi i kako i 5) intenzivna komunikacija među univerzitetima, fakultetima i ministarstvima zaduženim za visoko obrazovanje. Tako izgrađen B-H prostor visokog obrazovanja nemoguće je uspješno priključiti Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA)²⁵. Pored toga, administrativno organizovanje visokog obrazovanja putem ministarstava na tri nivoa administrativne organizacije zemlje dodatno otežava naše uklapanje u Evropski prostor visokog obrazovanja. Državne agencije, koje treba da igraju najvažniju ulogu u procesu reforme, a to su kod nas Agencija za razvoj visokog obrazovanja i obezbjeđenje kvaliteta

²² S. Nikolić, B. Mraović i E. Ćosić (bilj. 20), s. 5.

²³ European Research Area – ERA, http://ec.europa.eu/research/era/index_en.htm.

²⁴ RTD – Research Technologies Development.

²⁵ EHEA – European Higher Education Area, www.ehea.info.

(HEA)²⁶ i Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja (CIP)²⁷ nisu dobili mandat i ulogu koju treba da imaju prema zahtjevima bolonjske reforme.

Istraživački i naučni rad na univerzitetima je veoma smanjen radi čitavog niza faktora, ali čini se ipak da su još uvijek univerziteti jedine sredine u kojima se, iako u smanjenom obimu, sistematično ulažu naponi usmjereni ka oporavku istraživačkog sektora i ka intenziviranju međunarodne saradnje u toj oblasti.

Kako izići iz ovog začaranog kruga?

Nemoguće je pobrojati sve aktivnosti koje bi trebalo poduzeti kako bi visoko obrazovanje u BiH dobilo položaj, oblik i podršku koju mora da ima.

Pomenuću zato samo dvije bitne stvari.

Prije svega, neophodno je napraviti sistematičnu reviziju bolonjske reforme koja je implementirana na B-H univerzitetima od 2005. godine. Revizija mora da se, prije svega, odnosi na harmonizaciju visokog obrazovanja u BiH. Drugim riječima, isti profili studija na raznim univerzitetima moraju da se usklade i postanu uporedljivi i po dužini studija i po planovima i programima studija. Naravno, oni treba da se harmoniziraju i sa sličnim studijskim programima u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Ovaj proces ne može ići „sam od sebe“ – neophodna je koordinacija na nivou države što znači da Ministarstvo civilnih poslova BiH u segmentu svojih zaduženja u obrazovanju treba da preuzme ovaj posao. Ovo je aktivnost koju treba pažljivo pripremiti u razumnom periodu (po mom mišljenju dvije godine) u kojem će biti organizovane diskusije stručnjaka sa raznih univerziteta uz pomoć evropskih stručnjaka kako bi se došlo do najbolje profiliranog studija za određenu grupaciju, a koji može da se uklopi u Evropski prostor visokog obrazovanja.

Drugo, univerziteti ne mogu da ispune svoju ulogu najviše obrazovne institucije koja obrazuje kadrove u tri ciklusa, bačelore, magistre i doktore nauka, ako im se ne vrati istraživačko-naučna aktivnost. U datim okolnostima to će biti moguće samo uz veliku finansijsku podršku ministarstava zaduženih za istraživanja i nauku i uz energično intenziviranje međunarodne saradnje, tj. obuku istraživačkih kadrova kako da apliciraju i dobiju sredstva iz evropskih fondova za istraživanje i nauku.

Dakle, u sektoru visokog obrazovanja i istraživanja treba napraviti temeljite promjene nakon kojih bismo mogli očekivati da će taj sektor u ovom društvu dobiti ulogu koju treba da ima, a to je da bude pokretač ekonomskog oporavka i razvoja zemlje koji bi nas odveo u društvo razvijenih zemalja Evrope.

²⁶ Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, www.he.gov.ba.

²⁷ Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja, www.cip.gov.ba.